

УДК 342.72

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Уваров В.Г., д. ю. н., доцент,
професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті розглянуто питання організації діяльності Європейського суду з прав людини. Досліджено організацію та функціонування цього міжнародного судового органу. Особливу увагу приділено значенню діяльності Європейського суду з прав людини для України.

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, палата, комісія, діяльність, регламент суду.*

В статье рассмотрен вопрос организации деятельности Европейского суда по правам человека. Исследована организация и функционирование данного международного судебного органа. Отдельное внимание уделено значению деятельности Европейского суда по правам человека для Украины.

Ключевые слова: *Европейский суд по правам человека, палата, комиссия, деятельность, регламент суда.*

Uvarov V.H. ORGANIZATIONAL ISSUES OF ACTIVITY OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

The article is devoted the questions of the organization of the European Court of Human Rights. Investigated the organization and functioning of an international judicial body. Pay attention that the European Court of Human Rights is an international court based in Strasbourg.

Key words: *European Court of Human Rights, chamber, committee activities, rules of court.*

Постановка проблеми. Нині відбуваються складні трансформаційні процеси, що стосуються різноманітних форм інтеграції держав у міжнародні організації та наддержавні утворення. Відповідні глобалізаційні рушення окремих держав мають на меті насамперед досягнення спільних цілей в економічній, культурній, соціальній та правовій співпраці та належних взаємовідносинах між собою.

Україна як суверенна та незалежна, демократична, соціальна та правова держава лише на шляху до реалізації власних прагнень стати повноправним членом-учасницею Європейського Союзу (далі – ЄС).

Проте вже сьогодні можна спостерігати активну участь України в таких міжнародних організаціях, як Організація Об'єднаних Націй, Світова організація торгівлі, Рада євроатлантичного партнерства, Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Єдиний економічний простір, Партнерство заради миру тощо.

У цьому аспекті дослідження, присвячені діяльності окремих міжнародних організацій та утворених ними інституцій, усе частіше стають предметом наукового пошуку вітчизняних фахівців із права.

Ступінь розробленості проблеми. Наразі проблемні питання діяльності міжнародних органів, зокрема Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), не

знайшли свого комплексного вирішення та досліджувались фрагментарно.

Метою статті є розгляд організації діяльності Європейського суду з прав людини та визначення значущості такої діяльності для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нагадаємо, що Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) було підписано в місті Рим (Італія) 4 листопада 1950 року [1]. Ратифікація відповідної Конвенції Україною відбулася 17 липня 1997 року.

Так, Конвенція являє собою міжнародний договір, який мають право підписувати лише держави-члени Ради Європи. ЄСПЛ було засновано на підставі Конвенції, що визначає його функціонування та містить перелік прав та гарантій їх забезпечення, яких держави зобов'язалися дотримуватися [2, с. 3]. Відповідні положення закріплені в розділі II Конвенції під назвою «Європейський суд з прав людини» й охоплюють статті 19–51.

Нижче нами пропонується зупинитися на двох, умовно виділених моментах, а саме: організації діяльності суду та організації діяльності суддів.

Насамперед слід відмітити, що ЄСПЛ являє собою міжнародний судовий орган, який розміщений у місті Страсбург (Франція) та функціонує на постійній основі.

Т.В. Жалій слушно відмічає, що ЄСПЛ є однією з основних міжнародних право-

захисних інституцій загальноєвропейської системи захисту прав людини. Нині він разом із Міжнародним Судом у місті Гаазі, Європейським Судом у Люксембурзі є одним із трьох головних судів міжнародного рівня. Рішення та рекомендації ЄСПЛ впливають на становлення, реформування й модернізацію сучасних національних правозахисних систем, практичне застосування європейських правових стандартів під час прийняття рішень національними судами. Вплив рішень цього суду позначається й на формуванні національних стандартів та нормативів захисту прав людини в Україні [3, с. 86].

Що стосується організації діяльності, то відповідно до статті 20 Конвенції ЄСПЛ складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін (держав-підписантів Конвенції) [1]. Слід відмітити, що кількість суддів ЄСПЛ не є статичною, адже кількість таких країн змінюється. Наприклад, станом на 13 квітня 2015 року діють 45 суддів ЄСПЛ, тоді як посади суддів від Armenії, Латвії та Ірландії на звітній момент лишалися вакантними.

Принагідно зазначимо, що адміністративні питання щодо організації роботи ЄСПЛ вирішуються на пленарних засіданнях суду, що має назву «Пленум Суду». Голова скликає пленарне засідання, якщо принаймні третина членів суду вимагає цього, а також у будь-який інший час, щоб один раз на рік розглянути адміністративні питання. Кворум Пленуму Суду складається з двох третин обраних суддів, що заступили на посаду [4].

Згідно зі статтею 26 Конвенції для розгляду переданих йому справ ЄСПЛ засідає в складі одного судді, комітетами – у складі трьох суддів, палатами – у складі семи суддів і Великою палатою – у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк [1]. Зауважимо, що правилами 25, 26 та 27 Регламенту Суду [4] також закріплено створення основних складових організації суддівського блоку.

Секція являє собою адміністративну одиницю, тоді як палата є суддівським складом ЄСПЛ у рамках відповідної секції. У суді є п'ять секцій, у яких сформовано палати. Кожна секція має свого президента, віце-президента й певну кількість інших суддів. До складу кожної палати входять президент секції, у провадження якої передано справу, «національний суддя» (суддя, обраний від держави, проти якої подано справу), а також п'ять інших суддів, визначених президентом секції в порядку черговості.

У свою чергу, до складу Великої Палати входять президент та віце-президенти

суду, президенти секцій та національний суддя, а також інші судді, обрані за допомогою жеребкування. Якщо справа розглядається Великою Палатою за клопотанням однієї зі сторін, до її складу не входить жоден із суддів, що вже розглядали цю справу в складі палати [2, с. 5].

У Регламенті (правило 9А [3]) прописано, що ЄСПЛ має бюро, членами якого є голова суду, заступники голови суду та голови секцій. Бюро має право вимагати присутності на своєму засіданні будь-якого іншого члена суду чи будь-якої іншої особи, якщо вважає таку присутність необхідною. Завдання бюро полягає в допомозі Голові Суду виконувати його функції зі спрямування роботи та адміністрування суду. У зв'язку із цим голова суду може порушити перед бюро будь-яке адміністративне чи позасудове питання, яке належить до компетенції голови суду. Бюро також сприяє координації дій між секціями суду [4].

Також статтею 24 Конвенції визначено, що ЄСПЛ має канцелярію, організацію та функції якої деталізовано в Регламенті суду [4]. Відповідно до правила 18 цього регламенту канцелярія складається з канцелярій секцій, відповідно до кількості створених ЄСПЛ секцій, та управлінь, необхідних для надання правових та адміністративних послуг, що вимагаються ЄСПЛ. Канцелярію очолює секретар суду, який має чітко визначені повноваження.

Таким чином, можна побачити чітку структурованість, що включає суддівський склад ЄСПЛ та апарат забезпечення їхньої діяльності, яким є канцелярія. Цікавим моментом є чітка правова регламентація діяльності ЄСПЛ та доволі складна модель організації діяльності суддівського корпусу.

Організація діяльності суддів ЄСПЛ представлена згаданим вище розділом II Конвенції та главою I розділу I «Організація та робота Суду» Регламенту суду [4].

Умовно судді ЄСПЛ проходять три стадії: а) обрання на посаду; б) перебування на посаді; в) звільнення з посади. Кожна з умовно виділених нами стадій охоплює окремі етапи, з яких складається організаційна складова діяльності суддів ЄСПЛ.

Відмітимо насамперед посадові критерії, що закріплені статтею 21 Конвенції. Так, судді ЄСПЛ повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності [1].

Повноваження судді ЄСПЛ, як правило, тривають дев'ять років. Віковий критерій повноважень спливає за досягнення діючим суддею віку в сімдесят років [1].

Згідно з правилом 2 Регламенту суду тривалість строку повноважень обраного судді обчислюється від дня його обрання. Проте, якщо суддя переобирається зі спливом строку повноважень або обирається замість судді, строк повноважень якого вже сплив або майже сплив, тривалість строку його повноважень у кожному випадку обчислюється від дати спливу цього строку. Суддя, обраний для заміни судді, строк повноважень якого не сплив, обіймає посаду протягом решти строку повноважень свого попередника. Обраний суддя обіймає посаду доти, доки його наступник складе присягу або зробить заяву, передбачену правилом 3 Регламенту суду [4].

Згідно з правилом 3 Регламенту суду перед тим, як заступити на посаду, кожний обраний суддя на першому пленарному засіданні ЄСПЛ, на якому він буде присутній після обрання або в разі необхідності, перед головою суду складає присягу або робить урочисту заяву про виконання функцій судді чесно, незалежно та безсторонньо зі збереженням таємниці всіх обговорень. Присягу (урочисту заяву) обов'язково фіксують у протоколі.

Акцентуємо увагу на тому, що за правилом 8 Регламенту суду на пленарних засіданнях ЄСПЛ обирається його голова, двоє заступників голови та голови секцій строком на три роки за умови, що цей строк не перевищуватиме тривалості строку їхніх повноважень. Вони можуть бути переобрані [4].

Перебування на посаді як судді ЄСПЛ характеризується низкою обмежень. Зокрема, як частиною 3 статті 21 Конвенції, так і правилом 4 Регламенту суду закріплено, що впродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою політичною, адміністративною чи професійною діяльністю, несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або вимогами виконання посадових обов'язків на постійній основі. Кожен суддя має повідомити голову суду про будь-яку іншу діяльність. Усі питання, які виникають у разі виникнення незгоди між головою та заінтересованим суддею, вирішуються Пленумом суду [1; 4].

Третя стадія, що характеризує припинення повноважень суддею, представлена у вигляді відставки або звільнення з посади.

Що стосується відставки (правило 6 Регламенту суду), відмітимо, що про неї має бути повідомлено голову суду, який передає це повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи. Така відставка означає, що з'являється вакансія судді [4].

Натомість, згідно з правилом 7 Регламенту, жоден суддя не може бути звільнений із посади доти, доки інші судді на пленарному засіданні більшістю у дві третини

голосів обраних суддів, що заступили на посаду, не приймуть рішення про те, що він перестав відповідати вимогам. Пленум суду має спершу заслухати його. Цікаво відмітити, що ініціатива процедури звільнення судді ЄСПЛ з посади можлива будь-яким суддею, тоді як прийняття рішення про звільнення можливе лише на пленарному засіданні. Крім того, судді, щодо якого приймається рішення, надається слово [4]. Усе це свідчить про прозорість і демократичність процедури звільнення з посади та дозволяє уникнути суб'єктивізму під час прийняття відповідного рішення.

Підводячи підсумок, зауважимо, що організаційні питання діяльності ЄСПЛ являють собою складні та різноманітні за змістом явища. Детальний розгляд кожного з організаційних питань його діяльності може бути предметом окремих комплексних монографічних досліджень.

Участь України в діяльності ЄСПЛ свідчить про бажання та зацікавленість нашої держави в участі в судових органах міжнародного рівня організації. Водночас офіційна статистика діяльності ЄСПЛ за 2014 рік вказує на те, що Україна є «лідером» за зверненням до відповідної інституції. Кількість заяв від України сягає 20,1% від загальної кількості звернень до ЄСПЛ (для порівняння, від Польщі – 2,6%; від Грузії – 3,5%) [5]. Усе це свідчить про нагальні проблеми як у національному законодавстві, так і в діяльності вітчизняних правоохоронних органів.

В.Д. Юрчишин слушно відмічає, що практика ЄСПЛ слід розглядати як джерело права для національної правової системи та за юридичною силою слід розмістити одразу після міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України [6, с. 52].

Висновки. Значущість діяльності ЄСПЛ для України беззаперечно є вагомою й авторитет цієї міжнародної інституції зростає з кожним роком. Як висновок ми хотіли б зазначити таке:

1. ЄСПЛ діє при Раді Європи, тоді як значна кількість пересічних громадян ототожнює його з міжнародним органом ЄС, що є помилковим. Вважаємо, що в перспективі цілком можлива конвергенція окремих міжнародних судових інституцій (Суду загальної юрисдикції, Європейського Суду, Міжнародного Суду) до складу єдиного нового міжнародного судового органу з відповідним розподілом юрисдикції.

2. ЄСПЛ являє собою складну систему, наріжним каменем якої є забезпечення всебічного й неупередженого розгляду справи, що досягається належною роботою відповідних правових механізмів та чіткою

регламентацією окремих аспектів діяльності суду;

3. ЄСПЛ розглядає також міждержавні справи (статті 32, 33). Зокрема, до ЄСПЛ Україною подано три позови проти Росії стосовно анексії Автономної Республіки Крим та інших протиправних дій Російської Федерації [7]. Це дозволяє сподіватися на вирішення цієї найсуттєвішої для України проблеми за допомогою міжнародних інституцій та правовим шляхом;

4. ЄСПЛ став заручником власного успіху: понад 50 000 нових заяв надходить до нього щороку. Значний вплив на кількість звернень до суду має відлуння певних рішень суду, а також дедалі більше визнання значення його роботи серед громадян держав-учасниць [2, с. 11]. При цьому вагомий масив заяв від громадян України свідчить про необхідність проведення глибоких реформ як у правоохоронній системі, так і в системі правосуддя, щоб належно забезпечити право кожного на справедливий суд.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1393856379165444.
2. Європейський суд з прав людини: питання й відповіді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.
3. Жалій Т.В. Правовий статус Європейського суду з прав людини за міжнародно-правовими нормами / Т.В. Жалій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/3-2_2013/2/Zhalii%20T.V..pdf.
4. Регламент Суду від 1 листопада 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/980_067/print1393856379165444.
5. Офіційний Інтернет сайт Європейського суду з прав людини (англ.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_month_2015_BIL.pdf.
6. Юрчишин В.Д. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права: колізії у національному законодавстві та шляхи їх вирішення / В.Д. Юрчишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom11/7.pdf>.
7. Україна буде судитись із Росією за Крим // Преса України від 26.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/63830>.